

Hana Hrabcová

Vztah mezi školou a veřejností v politickém okrese Hustopeče v letech 1918–1938

Učitel, spolu s knězem a starostou, patřil v minulosti na vesnici k nejdůležitějším a nejváženějším osobám. Zároveň však bývalo učitelské povolání častokrát znevažováno a většinou i ne patřičně finančně ohodnocováno. Lidé mnohdy ani nechápali význam vzdělání a čas, který jejich potomci trávili ve škole, považovali za zbytečný. Jaká byla situace v tomto ohledu na Hustopečsku? Na tuto otázku se snaží odpovědět příspěvek o vztahu mezi učiteli (respektive školou jako vzdělávací institucí) a veřejností v politickém okrese Hustopeče v období první Československé republiky. Příspěvek se zabývá problematikou učitelů na českých (a částečně na německých) obecných a měšťanských školách a na českých menšinových školách¹; nesleduje však postavení učitelů škol středních a škol, které bychom v současnosti označili jako učňovské.

Nejprve se zevrubně seznámme se správní, národnostní, hospodářskou a společenskou situací v regionu, abychom lépe pochopili školskou problematiku. Politický okres Hustopeče se v letech 1918–1938 skládal ze tří soudních okresů: hustopečského, klobouckého a židlochovického.² Region byl osídlen převážně českým obyvatelstvem, ale žila zde i německá menšina, a to v židlochovickém a hlavně v hustopečském soudním okrese.³ Hustopečský politický okres v éře první republiky můžeme označit za zemědělský region s vyspělou zemědělskou výrobou, avšak s málo rozvinutým průmyslem. Pro tento okres byla dále charakteristická silná religiozita obyvatelstva, doplněná o většinou konzervativní životní postoje a v českém politickém životě pak o výjimečné pozice Československé strany lidové a Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu (tzv. agrárníků).⁴

Postavení učitelů

Od nové Československé republiky si učitelé slibovali demokratické uspořádání jak celé společnosti, tak zejména školství. V zápisech ze schůzí Učiteléské jednoty České obce učitelé⁵ v Kloboukách můžeme těchto přání a požadavků nalézt celou řadu. Již na schůzi konané 7. listopadu 1918 vyjádřili učitelé z Kloboucka ochotu pracovat pro nový stát. Následně, v souvislosti s protikatolickými náladami veřejnosti v ČSR, začali pedagogové požadovat osvobození školy od vlivu církve; většina z nich byla i pro odluku církve od státu. Mnozí učitelé si nepřáli ani nepovinnou výuku náboženství ve školách – to se mělo podle nich vyučovat pouze soukromě. Místo náboženství navrhovali ve škole zavést výuku klasické morálky či mravní výchovy. Učitelé chtěli také zvýšit zájem rodičů svých žáků o práci ve škole (rodiče se např. měli stát členy Učiteléské jednoty).⁶

Co se týče nadřazených školských orgánů – tj. okresního školního výboru (dále OŠV) a zemské školní rady (ZŠR) – kritizovali čeští učitelé z politického okresu Hustopeče v prosinci 1920 tyto instituce jako autokratické a nedemokratické a požadovali přehledné konkurzy na uvolněná učiteléská místa. Pro svůj profesní stav žádali pedagogové uznání od společnosti a kvalitní podmínky pro výuku – zavedení vysokoškolského vzdělávání učitelů, ale především finanční ohodnocení odpovídající náročnosti jejich povolání.⁷

Která přání učitelů se v letech první republiky stala realitou a která zůstala pouhými sny? Situace učitelů v českých zemích se po zániku Rakouska-Uherska znatelně zlepšila. Vzrůstala vážnost učiteléské profese, a to i mezi obyčejnými venkovskými lidmi na Hustopečsku. Přesto se učitelé z tohoto regionu dostávali do sporů s obyvateli i knězi ohledně otázky výuky náboženství, provádění náboženských úkonů ve škole a kvůli životnímu stylu učitelů. Dále učitelé řešili nezájem rodičů žáků a členů obecních zastupitelstev o vzdělávání dětí a také jejich neochotu dostatečně na školu přispívat.

Po vzniku Československa došlo ke zrovnoprávnění učitelů bez ohledu na náboženské vyznání (srovnejme - výnosem z roku 1883 mohl být ředitelem školy jen ten, kdo prokázal schopnost vyučovat náboženství) a ke zrušení celibátu učitelů. Jen pokud učitelka ještě neměla za sebou počáteční službu, musela o souhlas k provdání požádat OŠV. Stát se postaral i o případné sirotky po zemřelých učitelkách, jimž poskytoval stejný nárok na započítávací požitky jako sirotkům po učitelích.⁸ Prání učitelů o odstranění vlivu katolické církve na chod školství bylo splněno, byla však ponechána povinná výuka náboženství, stejně tak nedošlo v letech 1918–1938 k odluce církve od státu.

Významným krokem na cestě demokratizace československého školství byl zákon č. 306/1920 Sb. z 9. dubna 1920. Nařizoval vyhlášení konkurzů na obsazování učitelských míst. Měla se tak učinit přítrž svévolnému a protekčnímu dosazování učitelů školními úředníky. Na volné místo vypsal OŠV konkurz, který uveřejňoval ve Věstníku ministerstva školství a národní osvěty (MŠaNO) a v listě okresní politické správy (od roku 1928 v listě okresního úřadu). Z přihlášených zájemců místní školní rada (MŠR) vybrala tři nejvhodnější kandidáty na učitelské místo a tento seznam zaslala OŠV. Okresní školní výbor vybral jednoho kandidáta a poslal k posouzení zemské školní radě, která učitele na dané místo posléze jmenovala. Zákon neplatil pro menšinové školy a pro školy na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Existovaly také výjimky, kdy volné učitelské místo nebylo obsazováno na základě konkurzu, ale z rozhodnutí vyšších školských úřadů (ZŠR) byl na toto místo určitý pedagog dosazen.⁹ Při posuzování vhodnosti kandidátů se kladl především důraz na kvalifikaci a délku učitelské služby a na zdravotní stav, případně na legionářskou službu a válečnou invaliditu.¹⁰

V květnu 1929 se do konkurzu na místo řídicího učitele (neboli správce) obecné školy v Opatovicích (soudní okres Židlochovice) přihlásili čtyři učitelé-muži. Následující tabulka uvádí jejich jména, služební hodnost a stáří a ohodnocení jejich pedagogické činnosti.¹¹

jméno žadatele	služební hodnost a působíště	služební stáří (v letech)	dobrozdání od okresního školního výboru uchazeči nadřízeného	dobrozdání od okresního školního inspektora z místa, o jehož obsazení jde
Jan Jeřábek	řídící učitel obecné školy, Opatovice	37	1	1
František Ostrřížek	učitel obecné školy, Krumvíř	23	1	1
Karel Mucha	řídící učitel obecné školy, Šitbořice	20	1	1
Bohuslav Bayer	definitivní správce obecné školy, Libotín (p. o. Německý Brod)	17	3	4

Uchazeči o post řídicího učitele ve svých žádostech také uváděli důvody, proč jsou nejvhodnějšími kandidáty na toto místo právě oni. Např. Bohuslav Bayer argumentoval takto:

1. za Rakouska-Uherska byl perzekuován pro politické přesvědčení, a ztratil tak sedm služebních let;
2. po vzniku ČSR absolvoval pětiletou dobrovolnou učitelskou službu na Slovensku a Podkarpatské Rusi;
3. za dobu působení v jednotřídce (nelokalizováno – pozn. autorky) si zničil zdraví a je na nemocenské dovolené.

ZŠR v Brně nakonec jmenovala řídicím učitelem na obecné škole v Opatovicích Jana Jeřábka. Proti Bohuslavu Bayerovi, který obdržel velmi špatné pedagogické hodnocení, bylo zahájeno disciplinární řízení (důvody nejsou známy).¹²

Pro školství první republiky bylo typické služební překládání učitelů. Podle zákona z 29. října 1919, č. 605 Sb. mohl ministr školství a národní osvěty dočasně umístit učitele nebo učitelku veřejné školy obecné nebo měšťanské na kteroukoliv jinou školu v Československu. Pokud učitel nařízení neuposlechl, vydával se disciplinárnímu postihu. V prvních letech po vzniku ČSR byli učitelé z českých zemí dosazováni zejména na Slovensko a Podkarpatskou Rus, kde byl nedostatek pedagogů, a také do národnostně smíšených oblastí na

české menšinové školy¹³, což se týkalo i politického okresu Hustopeče. Služba v menšinových školách vyžadovala od učitelů velké nasazení, neboť museli bojovat s nepřízní německého obyvatelstva dané vesnice. Přeložení na menšinovou školu nebývalo mezi českými učiteli populární, pedagogové se zde často střídali, čímž trpěli především žáci.¹⁴

K fluktuaci učitelů však docházelo, díky překládání, i na českých národních školách v ryze českých obcích. Na obecné škole v Kobyli působilo ve školním roce 1926/1927 osm pedagogů; následující školní rok jedna učitelka odešla a čtyři noví učitelé a učitelky do kobylské školy přišli, takže počet vyučujících činil jedenáct.¹⁵

Literními učiteli byli ti učitelé, kteří vyučovali všechny všeobecně vzdělávací předměty, např. čtení, psaní, počty aj., oproti předmětům, kde se získávaly ruční dovednosti. Vedle nich na školách působily učitelky domácích nauk (v pramenech se též uvádí označení učitelka ženských ručních prací či industriální učitelka). Další kategorií vyučujících představovali učitelé náboženství – byly to buď světské osoby s absolvováním patřičného kurzu, nebo přímo duchovní. Poslední dvě kategorie vyučujících nepůsobily jen v rámci jedné školy, ale tyto učitelé obcházeli jim přidělené obvody.

Učitelé získávali vzdělání pro výkon své profese na všeobecně vzdělávací střední škole, učitelském ústavu nebo obchodní akademii zakončené maturitou, následně museli složit zkoušku způsobilosti pro obecnou nebo měšťanskou školu. Poté čekal absolvent, podle učitelského zákona č. 104/1926 Sb., na udělení učitelské definitivy – čekací doba byla stanovena na tři roky pro literní učitele a učitele náboženství a čtyři roky pro učitelky domácích nauk. Učitel čekatel (měl splněny všechny potřebné zkoušky) zastával dočasně uprázdněné místo (z důvodů dovolené, nemoci, studia na zkoušky u dosavadního učitele), z kterého mu plynuly příjmy. Měl stejná práva a povinnosti jako definitivní učitel. Ti, kteří neměli štěstí, aby zastávali takovéto místo, nebo neměli splněnou kvalifikaci, byli označováni za výpomocné učitele, ovšem s nižším příjmem.¹⁶ Na obecných školách působil též mladý učitelský dorost, který absolvoval střední školu a chystal se postupně během ročního praktikantského působení složit náležitě kvalifikační zkoušky pro učitele. Poté mohli být praktikanti ustanoveni výpomocnými učiteli. Praktikanti nedostávali pevný plat, ale pouze příspěvek od OŠV. Pro školní rok 1935/1936 ustanovil OŠV Hustopeče pro svůj školní okres osm praktikantů.¹⁷

Školská legislativa se v letech 1918–1938 snažila vyřešit špatné ocenění učitelů a tzv. paritním zákonem č. 274 z roku 1919 ustanovila jejich platy, které se rovnaly příjmu státního úředníka se stejnou úrovní vzdělání. Na konci roku 1921 byla učitelům mzda pro nouzovou a mimořádnou situaci ve státě snížena, měsíční nouzové výpomoci učitelů se snížily o 20–30 %. Učitelé se tak ocitli až za nejnižšími kategoriemi státních zaměstnanců. Jen zanedbatelným zlepšením se stal tzv. reparační zákon. Ani v dalším období se však učitelé nedočkali nápravy, v době hospodářské krize (v roce 1933) dokonce došlo k 10% snížení jejich stávajících platů a k odebrání některých příplatků.¹⁸ Celkově zůstávala učitelská profese v období první republiky v rámci celého státu finančně nedocenená.

Učitelé českých obecných a měšťanských škol dostávali ve školním roce 1919/1920 služební požitky – služné, místní a drahotní přídavek, ředitelé a správci škol měli nárok na funkční příspěvek. Ve školním roce 1926/1927 se mezi těmito požitky objevuje činovné (zřejmě se vyplácelo za třídnictví), správci škol měli navíc naturální požitky z polí a bytu. Naopak byl učitelům z jejich platu strháván penzijní příspěvek. Stupeň služného učitelů byl odvozen od jejich hodnostní třídy a délky učitelské služby.¹⁹ Následující tabulka nabízí možnost srovnání platů učitelů na obecné škole v Kobyli ve školních letech 1919/1920 a 1926/1927.²⁰

služební hodnost učitele	školní rok 1919/20	školní rok 1926/27
správce školy	12 695	33 720
definitivní učitel/učitelka	9 744	16 896 nebo 25 356 ²¹
zatímní učitel/učitelka	5 100	10 824

Pro získání finančních prostředků „na podporu učitelské práce“ si pedagogové českého školního okresu Hustopeče zřídili na podzim 1935 zvláštní fond. Fond byl dotován v prvé řadě z výtěžku publikací vydaných učiteli okresu. Další příspěvky byly získávány od učitelských sborů škol, učitelských jednot a soukromých osob.²²

Školní okres: Hustopeče

Kvalifikační tabulka

(podle výnosu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 31. prosince 1920, čís. 40.897, vydaného k provedení článku IV. zákona o právních svazcích učitelstva ze dne 9. dubna 1920, čís. 306 Sb. zák. a nař.).

1. Jméno a příjmení: Jan Jeřábek

2. Služební hodnost, působiště: učební učitel - Opatovice

3. Den, měsíc a rok narození: 2. června 1873

4. Rodiště (obec, okres, země): Náměštky - Hustopeče - Morava

5. Rodinný stav: žádný

6. Stupnice známek: 1. výtečně, 2. velmi dobře, 3. dobře, 4. méně uspokojivě, 5. neuspokojivě.
Kvalifikační posudky budtež nejstručněji odůvodněny.

7. K žádosti do cizího okresu:

A. Služební stáří pro výslužné započítatelné:	roky	měsíce
skutečná školní služba	3 1/2	8
válečná léta	?	
válečná pololetí	2	6
legionářská léta		
jiná služba (doba)		
Celkem	3 1/2	2

B. Zařazení do 11 stupně platového.

Č. l. e) 154A/1928. Státní nakladatelství v Praze. — 636.

Počet učitelů na českých obecných a měštanských školách politického okresu Hustopeče v letech 1918–1938 neustále rostl. Svědčí o tom i následující tabulky:²³

počet učitelů	školní rok 1926/27	školní rok 1929/30	školní rok 1934/35	školní rok 1937/38
literární učitelé	107	119	132	125
literární učitelky	100	119	118	127
učitelky domácích nauk	24	25	nezjištěno	20
světští učitelé náboženství - katecheti	0	0	0	0
celkem	231	263	?	272

počet učitelů	školní rok 1926/27	školní rok 1929/30	školní rok 1934/35	školní rok 1937/38
literární učitelé	27	33	43	56
literární učitelky	18	11	13	15
učitelky domácích nauk	6	5	nezjištěno	8
světští učitelé náboženství - katecheti	3	4	4	4
celkem	54	53	?	83

Na českých obecných školách sledovaného školního okresu byl důvodem zvýšení počtu učitelů přírůstek žáků i tříd (od školního roku 1926/27 do roku 1937/38 můžeme zaznamenat 18% nárůst počtu učitelů), u měštanských škol bylo důvodem zřízení tří nových škol tohoto stupně (mezi školními léty 1926/27–1937/38 přibýlo dokonce 53 % učitelů).²⁴

Zajímavé zjištění podává porovnání vzájemného poměru počtu učitelů a učitelek. Zrovnoprávnění učitelek po roce 1918 je znatelné u obecných škol regionu - v letech 1926/27–1937/38 se po celou dobu udržuje poměr literárních učitelů a učitelek 50 : 50, přičteno-li učitelky domácích nauk, pak ženy v pedagogických sborech mírně převažovaly. Na počátku roku 1936 český OŠV Hustopeče dokonce konstatoval „... nepoměrně vyšší počet učitelek oproti učitelům v kategorii učitelstva obecných škol...“ ZŠR v Brně proto zakázala ve školním okrese Hustopeče až do odvolání další přijímání učitelek (kromě konkurzního řízení).²⁵ Správu obecných škol vedli, až na výjimky (dvě až čtyři řídící učitelky v jednotlivých letech), muži.²⁶

Naopak na měštanských školách se v druhé polovině dvacátých let a v letech třicátých procentuální počet učitelek ve vztahu k učitelům rapidně snižoval (ve školním roce 1926/1927 na měštanských školách vyučovalo z celkového počtu literárních učitelů 40 % žen, avšak v roce 1937/1938 již jen 21 % žen). Pro tento jev není k dispozici konkrétní vysvětlení, avšak mohl by souviset s náročnější přípravou na zkoušky pro vyučující měštanských škol oproti školám obecným, kdy se ženy, zvláště pokud již měly či hodlaly založit rodinu, nechtěly na těžší zkoušky připravovat. Obecně byla také na měštanských školách jako na školách vyššího stupně dávana přednost pedagogům-mužům, a to i z důvodu, že lépe kázeňsky zvládali starší žáky.

Také na českých menšinových školách v politickém okrese Hustopeče se za první republiky zvýšil počet učitelů, zejména po otevření české měštanské školy v Hustopečích, viz tabulka.²⁷

počet učitelů	školní rok 1926/27		školní rok 1929/30		školní rok 1937/38	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
obecná škola Hustopeče	3	2	4	3	2	4
měštanská škola Hustopeče	-	-	8	1	-	-
Strachotín	1	0	1	0	2 ²⁸	0
Vojkovice	1	0	1	0	1	0
Zajecí	1	0	2	0	1	0
Zajecí - expozitura Nové Mlýny	-	-	1	0	-	-
učitelky domácích nauk	-	1	-	2	-	2
celkem	6	3	8	5	15	7

Sečteme-li počet učitelů všech českých škol (tj. obecných a měštanských, včetně menšinových), pak ve školním roce 1926/1927 působilo v politickém okrese Hustopeče 294 a v roce 1937/1938 již 377 učitelů a učitelek.

Přehled počtu učitelů obecných a měšťanských škol v politickém okrese Hustopeče doplňuje tabulka o stavu na německých školách ve školním roce 1926/1927.²⁹

obecné školy politického okresu Hustopeče	literární učitelé	19
	literární učitelky	8
měšťanská škola Hustopeče	literární učitelé	2
	literární učitelky	2
učitelky domácích nauk		5
celkem		36

Pro německé školy souhrnně v okrese nemáme bohužel k dispozici údaje z jiných let. Nemůžeme proto zjistit, jaká zde byla vývojová tendence v počtu učitelů, ani další důležité informace.

Učitelé českých měšťanských škol z hustopečského politického okresu mohli navzájem konzultovat své profesní zkušenosti a problémy v Jednotě učitelů měšťanských škol pro Hustopečsko. Učitelé českých obecných škol se sdružovali v Učitelské jednotě Československé obce učitelské, která měla tři obvody – tj. pro každý soudní okres zvlášť.³⁰ Učitelská jednota byla pokrokovou organizací, která chtěla jednak eliminovat vliv katolické církve na školství a jednak vytvořit školu s moderními vyučovacími metodami. Učitelská jednota požadovala „pokrokové“ chování i od svých členů, přinejmenším byla proti jejich členství v Československé straně lidové. V roce 1921 například Učitelská jednota pro obvod Židlochovice vyloučila ze svých řad učitele Rudolfa Volavého z Velkých Němcic, protože byl členem ČSL. Poškozený učitel se proti rozhodnutí bránil 12. února 1921 článkem v periodiku „Den“, kde protestoval proti vylučování z profesní organizace z důvodu členství v politické straně.³¹

Němečtí učitelé obecných a měšťanských škol ze sledovaného politického okresu měli svou vlastní profesní organizaci – Lehrerverein, jehož schůze a shromáždění se konaly v Hustopečích. Pro polovinu třicátých let 20. století je doloženo, že se spolek snažil u svých členů posilovat vztah k německé vlasti a národu.³² Vedle této organizace vyvíjel v hustopečském regionu činnost i učitelský spolek specializovaný pouze na určité vyučovací předměty – Deutscher Lehrerverein für Naturkunde (jeho existence je doložena pro léta 1921–1932).³³

O tom, že kontakty učitelských organizací či jednotlivých učitelů nepřesahovaly k příslušníkům druhé národnosti (české či německé), svědčí vzpomínky bývalé pedagožky paní Mileny Procházkové, která uvádí, že v Hustopečích se učitelé českých a německých škol nestýkali.³⁴

K zavedení povinného vysokoškolského vzdělávání učitelů obecných a měšťanských škol za celou dobu trvání první republiky nedošlo. Učitelé si však mohli doplnit vysokoškolské vzdělání sami, např. na Škole vysokých studií pedagogických v Brně (přednášky se konaly většinou o víkendech). Relativní blízkost Brna umožnila, že ve školním roce 1926/27 navštěvovalo tuto školu 19 vyučujících z celkového počtu 353 literárních učitelů a učitelek českých obecných a měšťanských škol hustopečského politického okresu. Jiní pedagogové absolvovali ve stejném roce kurzy pro vzdělávání učitelů živnostenských pokračovacích škol (5 osob) a učitelů lidových škol hospodářských (3 osoby).³⁵ Dále si učitelé mohli doplnit a rozšířit svoje znalosti na celé řadě kurzů, které byly pořádány hlavně v době letních prázdnin. V květnu 1935 se konal v Hrušovanech tělocvičný kurz, jehož se zúčastnilo 91 učitelů z hustopečského školního okresu.³⁶

Nové poznatky o vyučovacích předmětech a pedagogice, informace o aktuálních problémech ve školství i přehled nově vyšlé pedagogické literatury učitelé získávali prostřednictvím nepřeberného množství periodik. Uvádím alespoň některá: „Učitelské noviny“ s přílohou „Pedagogický svět“, „Český učitel“, „Věstník ústředního spolku jednot učitelských na Moravě“, „Časopis Československé obce učitelské“, „Věstník pedagogický“ a jiné. Pro učitele státních škol národních (tj. menšinových škol) vycházel přímo v Hustopečích časopis „Hraničářský učitel“, spoustu užitečných informací pedagogům podával i „Úřední věstník okresního úřadu“ v Hustopečích.³⁷

Čeští učitelé z hustopečského politického okresu odborné poznatky prostřednictvím tisku a literatury nejen přijímali, ale i sami byli publikačně činní – vydávali literaturu naučného a vlastivědného charakteru. Často byl inspirátorem a spoluautorem těchto publikací okresní školní inspektor Oswald Baráček³⁸. Učitelův sbor v Újezdě vydal vlastivědně zaměřenou knihu „Krajem mohly míru na bojišti slavkovském“ (Brno, 1931)³⁹, učitelé v Rakvicích brožuru „Škola a domov“ (Břeclav, 1932), která popisovala výsledky spolupráce školy s rodinami žáků v této slovácké vesnici. K 10. výročí existence Československé republiky vypracovali učitelé z politického okresu Hustopeče vlastivědný sborník „Hustopečsko“.⁴⁰

Vydavatelsky činné nebyly v politickém okrese jen učitelské kolektivy, ale i učitelé jednotlivci. Tyto významné učitelské osobnosti zdejšího regionu se kromě literatury (ať beletrie či literatury odborné) zabývaly i vlastivědnou, osvětovou či politickou činností. Dílo či větší část života některých dále jmenovaných učitelů spadá sice ještě do období rakousko-uherské monarchie, avšak odkaz díla těchto osobností ovlivnil i éru první Československé republiky.

Snad nejznámějším učitelem-literátem hustopečského politického okresu byl Alois Mrštík, který v letech 1889–1919 vyučoval na chlapecké obecné škole v Divákách a v této vesnici žil až do své smrti v roce 1925. Sám či ve spolupráci s bratrem Vilémem napsal několik próz a dramát („Rok na vsi“, „Maryša“), ve kterých mistrně vylíčil koloběh života na slováckém venkově.⁴¹

Jako autor poezie, ale i životopisů a učebnic českého jazyka a literatury proslul učitel kloboucké měšťanské školy Josef Ošmera (1899–1977). Ošmera se snažil žákům přiblížit české prozaiky a básníky, a to formou výborů a ukázek z jejich díla. Napsal několik učebnic literatury pro měšťanské školy a jednorocní učební kurzy, např. „Krátký přehled české a slovenské literatury“ (Praha 1936) či „Krátký přehled světové literatury“ (Praha 1935).⁴²

Významným českým pedagogickým teoretikem a představitelem učitelského hnutí byl Josef Úlehla (1852–1933), který v letech 1897–1905 působil jako ředitel měšťanské školy v Kloboukách. J. Úlehla požadoval v československém školství po roce 1918 provedení mnoha reform – např. vzdělávání učitelů na pedagogických akademiích, sloučení nižší střední školy se školou měšťanskou a jiné. Svě představy o moderní výuce vyjádřil v publikaci „Úvaha o budoucí volné škole československé“ (1920). Dále napsal několik učebnic matematiky a přírodopisu pro měšťanské školy, překládal pedagogická díla Herberta Spencera, vydával „Listy pedagogické“.⁴³

V politice se angažoval Josef Havlík (1861–1934), který zastával místo správce obecné školy ve Velkých Hostěrádkách. Havlík byl za Rakouska-Uherska poslancem moravského zemského sněmu, proslul jako organizátor učitelů a obhájce jejich práv.⁴⁴

Nemůžeme vynechat ani zmínku o Aloisi Václavu Hornňanském (1871–1938) – učitelé a od roku 1925 správce obecné školy ve Velkých Pavlovicích. A. V. Hornňanský se podílel na rozvoji pěstování plodin pro jižní Moravu typických, a to meruněk a vinné révy. Stál u zrodu Zemské révové školky ve Velkých Pavlovicích, dále dlouhodobě působil jako jednatel zemského vinařského spolku a jako redaktor Vinařského obzoru.⁴⁵

Z pedagogického a organizačního hlediska bylo významné působení učitelů českých menšinových škol, neboť v obcích s převahou německého obyvatelstva bylo obtížné získávat žáky do těchto škol, odolávat tlaku německého okolí a v počátcích existence menšinových škol tyto školy vůbec hmotně zabezpečit. Zejména v Hustopečích byla důležitá práce prvního učitele české obecné školy Karla Farského, dále dlouholetého správce obecné školy (a později i ředitele školy měšťanské) Emila Žaluda, učitelky Anny Bolechové a učitele Josefa Koláčného.⁴⁶

Po skončení vlastního vyučování ve škole se učitelé věnovali práci ve spolcích, činnosti kulturní a osvětové. Učitelé byli na vesnicích často jedinými nebo hlavními organizátory kulturního života. O tom, že byli mimoškolní činností opravdu časově vytížení a angažovali se i ve více spolcích, svědčí přehled aktivit učitelů obecné školy v Uherčicích ve školním roce 1919/1920: správce školy Jan Fuka byl předsedou učitelské jednoty Komenský

Alois Václav Hornánský

vadelních představení⁴⁸, přesto se učitelé zdejšího regionu hojně podíleli – ať už jako režiséři či herci – na produkci ochotnických divadel na vesnicích. Školy také pořádaly nej-různější kurzy a přednášky pro veřejnost – v polovině dvacátých let 20. století pronesli učitelé měšťanské školy ve Velkých Pavlovicích přednášky s tematikou účetnictví, radiofonie a péče o kojence. Ve školním roce 1931/1932 zorganizovala velkopavlovická škola lidový vzdělávací kurz. V tomto kurzu vyučovali učitelé po dobu 14 dní každý večer český jazyk, matematiku a rélie; o kurz byl velký zájem hlavně mezi mládeží.⁴⁹

Vztah mezi školou a jihomoravským venkovským obyvatelstvem

Vztah rodičů a širší vesnické veřejnosti k učitelům a ke škole jako vzdělávací instituci byl v politickém okrese Hustopeče v letech 1918–1938 rozporuplný. Na jedné straně rostl ve zmiňovaných dvaceti letech zájem veřejnosti o školu, na straně druhé se učitelé stále setkávali s ignorováním, či dokonce nepřátelským postojem ke své práci. Nejprve se zmíním o třech plochách mezi školou a veřejností, a to v několika rovinách.

Jednou z těchto rovin byl v prvních poválečných letech spor mezi učiteli a rodiči o provádění náboženských úkonů ve školách. Rodiče – většinou striktní věřící – stáli v době takzvaného kulturního boje na straně katolické církve a přáli si zachování výuky náboženství

na Hustopečsku a vzdělavatelem tělocvičné jednoty Sokol v Uherčicích – v rámci této funkce přednesl několik přednášek (zejména o české historii či o sokolské organizaci). Učitel Alfred Kružík byl členem Pěveckého sdružení učitelů moravských a pokladníkem Sokola; učitel Jan Beran zastával funkci jednatele Sokola a místopředsedy včelařského spolku.⁴⁷

Kromě zmíněných spolků působili čeští učitelé a učitelky z hustopečského okresu v těchto organizacích: okresní osvětový sbor, místní osvětová komise, okresní a místní péče o mládež, Ústřední matice školská, Národní jednota pro jihozápadní Moravu, tělocvičná jednota Orel, Československý červený kříž, poradna pro matky a kojence, Masarykova liga proti tuberkulóze, různé dobročinné spolky. Dále učitelé pracovali jako knihovníci v obecních knihovnách a jako obecní kronikáři.

Ačkoliv výnos ZŠR v Brně z roku 1886 zakazoval učitelům „zúčastňovat se jako výkonní členové veřejných dí-

Učitelký sbor české menšinové obecné a měšťanské školy v Hustopečích v roce 1937. Uprostřed sedí ředitel školy Emil Žalud.

a náboženských úkonů ve školách. Na obecné škole v Šitbořicích přestali rodiče 3. prosince 1920 posílat své děti do vyučování. Stávkou žáků uspořádala Rada křesťanských rodičů, vedl ji starosta obce (jako předseda rady) a místní farář. Za důvod stávky udávala rada zákaz modlitby ve škole před a po vyučování a urážení náboženského citu dětí. Modlitba byla však ve skutečnosti dětem zakázána jen v jediném případě, kdy se žáci nejvyšší třídy, přes napomínání ze strany učitelů, chovali při modlitbě „neslušně a demonstrativně“. Aby se zamezilo takovému zneužívání modlitby, navrhl učitelký sbor hromadnou tichou modlitbu žáků – na to však stávkující rodiče odmítli přistoupit. Politické strany v Šitbořicích (Republikánská strana, Československá sociálně demokratická strana dělnická a Československá strana národně socialistická) protestovaly proti stávce u obecního úřadu i u Okresního školního výboru v Hustopečích.

Stávka, které se zúčastnilo necelých 50 % žáků obecné školy, trvala do 9. února 1921 a byla ukončena dohodou mezi oběma znesvářenými stranami. Třídní učitelé dovolili žákům „slušnou hlasitou modlitbu“ ve školní budově v době mimo vyučování, předseda Rady křesťanských rodičů pak na schůzi rady prohlásil, že učitelé jednali správně a ničím protizákonným se neprovinili. Nejhůře v celé kauze dopadli rodiče stávkujících dětí – těm uložil OŠV peněžitou pokutu pro neomluvenou školní docházku jejich dětí.⁵⁰

Jako nábožensky netolerantní se projevíli rodiče žáků katolického vyznání v Noslavi, kde ve dnech 2.–25. května 1922 zakázali svým dětem docházet do zdejší obecné školy (stávky se zúčastnilo 96 dětí). Jednalo se o protest katolíků proti skutečnosti, že jejich děti měly nyní chodit do jedné školy spolu s žáky evangelického vyznání (do té doby fungovaly v Noslavi obecné školy zvlášť pro obě jmenovaná náboženství).⁵¹

V jiném sporu mezi školou a rodiči žáků figuroval nedostatek zdravotnické osvěty rodičů a životní styl učitelů, nezapadající do tehdejších norem chování. Matky žáků z Borkovan poslaly v prosinci 1929 Okresnímu školnímu výboru v Hustopečích stížnost na správce tamní školy Ladislava Plecháče. Podstatou stížnosti bylo, že učitel vykázal při vánoční besídce matky ze školní budovy s odůvodněním, že by mohly mít infekční nemoci a těmi žáky nakazit. Matky žáků se však proti podezření z nemoci ohrazovaly a žádaly potrestání řídicího učitele od okresního školního inspektora. Správce školy Plecháč však

interpretoval spornou událost jinak: jednotlivým učitelům již dopředu nařídil, aby rodiče do školy na vánoční besídku nepouštěli, protože v Borkovanech zuřily v té době infekční nemoci záškrt a spála. Přesto učitelka Adolfiná Mrázková rodiče na besídku pozvala a vpustila je do školní budovy; řídící učitel následně rodiče ze školy vykázal. Ladislav Plecháč žádal okresního školního inspektora Osvalda Baráčka, aby spor spravedlivě rozhodl. Plecháč dále v dopise školnímu inspektorovi konstatoval, že občané Borkovan jsou zaostali a chovají nepřátelský vztah ke škole. Na konci dopisu si Plecháč stěžoval na celkově pohoršlivé chování učitelky Mrázkové: „... Na minulé vánoční besídce vystoupila před veřejností ve vysokém stadiu těhotenství a pak v lednu porodila jako svobodná matka, z čehož byl posměch v obci.“ Jak tento spor okresní školní inspektor nakonec rozhodl, bohužel nevíme.⁵²

Vyskytovaly se i případy, kdy obecní zastupitelstva či část obyvatel vesnice odmítaly školu dostatečně hmotně zajišťovat či byly vůbec proti její existenci, protože výdaje na školu představovaly výrazný zásah do obecního rozpočtu. Obecní zastupitelstvo v Horních Bojanovicích odmítlo v prosinci 1928, ač to byla jeho povinnost, poskytnout otop pro školu. Správce školy A. Reiter to pokládal za smutnou ironii: rodiče na jedné straně od učitelů požadovali, aby se jejich dětem maximálně věnovali, a zároveň bránili, aby se ve škole topilo. Další konflikt se rozhořel kolem pozemku, který ve třicátých letech 20. století daroval velkostatkář dr. Hugo Wesselý hornobojanovickým dětem. Správa školy na něm zamýšlela vybudovat hřiště pro žáky, avšak o pozemek projevil zájem různé místní spolky (byly nakonec odmítnuty) a také někteří představitelé obce byli proti zřízení hřiště: „... Děti dost se naběhají za husami a vzami, nač potřebují cvičiště.“⁵³

Rozporuplný byl vztah občanů Velkých Pavlovic k výstavbě budovy měšťanské školy. V euforii po vzniku Československa občané Velkých Pavlovic jednomyslně podpořili zřízení měšťanky v jejich městečku (výuka na této škole byla zahájena 1. září 1923). Když však pro obecnou a měšťanskou školu nedostačovaly dosavadní prostory a bylo potřeba pro vyšší stupeň postavit budovu novou, postavila se část členů MŠR a obecního zastupitelstva proti. Zalekla se vysokého úvěru, který by zatížil rozpočet obce. Na výstavbu měšťanky odmítly finančně přispět jak velkopavlovický cukrovar, tak zdejší velkostatek. Zástupce velkostatku se ostře vyjádřil proti samotné existenci školy, když prohlásil, že z měšťanských škol vychází „polovzdělaný proletariát, který neumí a nechce pracovat“. Po letech tahanic a sporů o výstavbu měšťanské školy mezi různými zájmovými skupinami obyvatel Velkých Pavlovic byl nakonec realizován návrh učitele A. V. Hornňanského – byla postavena budova pro obecnou školu (otevřena na podzim 1930), která si nevyžádala tak vysoký náklad. Měšťanská škola si ponechala budovu dosavadní.⁵⁴

Další problémovou oblastí byla spolupráce školy s rodiči a zájem rodičů o vzdělávání svých dětí. Výnos MŠANO z 19. května 1930 č. 1516 pres. doporučoval, aby se při školách zřizovala rodičovská sdružení, případně aby se s rodiči ve škole konaly aspoň pravidelné porady a besedy. Vzhledem k tomu, že rodičovské sdružení mělo charakter spolku (bylo potřeba dodržovat spolkový zákon), a po přihlédnutí k místním poměrům zamítli správci a ředitelé některých českých škol zřízení sdružení na jejich škole. Učitelský sbor ve Vranovicích se například obával, že kdyby bylo na zdejší obecné škole utvořeno rodičovské sdružení, mohly by se jednotlivé politické strany snažit uplatňovat ve sdružení svůj vliv. Učitelé obecné školy v Židlochovicích pro změnu konstatovali, že v městečku je již více místních a okresních spolků a sdružení a o nové – rodičovské sdružení – by mezi obyvateli nebyl zájem. Přesto se však školy v těchto uvedených obcích snažily komunikovat a spolupracovat s rodiči žáků, a to formou porad a besed.⁵⁵

Avšak v některých obcích neměli rodiče a veřejnost ani o tyto akce zájem. Příkladem je zemědělská vesnice Vrbice. V červnu 1926 sehráli žáci obecné školy divadelní hru. Učitelé školy k tomu poznamenali: „... Hra se zdařila a všeobecně se líbila. Nepatrná účast občanstva zarážela. Dokumentována tím znovu nepřízeň lidu ke škole.“ Ve dnech 20.–25. dubna 1931 vrbická škola pořádala „dny otevřených dveří“, kdy se rodiče mohli přijít podívat přímo na průběh vyučování. Nikdo z rodičů se nedostavil.⁵⁶

Na omluvu vrbeckých rodičů by se dalo říci, že to byli většinou drobní zemědělci a živnostníci, kteří se od rána do večera museli starat o obživu svých rodin a neměli čas chodit na akce školy. Tento nezájem rodičů o školu však trval stále (v zimě i v létě, ve všední den i v neděli) a ukazuje, jak malou hodnotu představovalo pro rodiče vzdělání, které mělo jejich dětem zajistit lepší budoucnost. Stejným nezájmem o školní činnost dětí se vyznačovali i rodiče v dalších obcích hustopečského politického okresu – českých i německých (např. v Zaječči).

Spolupráce školy s rodiči a veřejností však v některých vesnicích uskutečňována byla. V Rakvicích bylo rodičovské sdružení založeno již v září 1930, rodiče krátce nato podpořili i zřízení měšťanské školy a postavení budovy pro ni. Rodiče žáků obecné (a později i měšťanské) školy se ve velkém počtu účastnili třídních schůzek, přednášek (např. o výchově a hygieně dětí), školních besídek, slavností a výstavek žákovských prací. Rodiče se mohli prostřednictvím dotazníku vyjadřovat, jak jsou spokojeni s prací školy, případně navrhnout zlepšení. Rodiče žáků i další obyvatelé Rakvic přispívali finančně i věcnými dary na ošacovací a stravovací akce pro chudé žáky; sedláci poskytovali zdarma povozy na školní výlety. I sami rakvičtí občané se vzdělávali – díky přednáškám, prostřednictvím poznatků svých dětí a také osvětové činnosti učitelů mimo školu. Jedna z učitelek např. vysvětlila stavebním dělníkům význam archeologických nálezů u obce a ti je přístě nezničili.⁵⁷

Velkou odezvu u všech obyvatel popisovaného politického okresu, bez rozdílu národnosti, měla tragická událost, ke které došlo na řece Dyji u Nových Mlýnů 26. května 1936. Při školním výletě žáků čtvrté a páté třídy obecné školy z Rakvic na Pálavu se na rozvodněné řece převrhla pramice s dětmi, koňmi a povozem, který děti na výlet vezl. Ve vlnách Dyje se utopilo 31 dětí (24 dívek a 9 chlapců) a kočí. Neštěstí vyvolalo vlnu solidarity jak mezi obyvateli zdejšího regionu, tak v rámci celého Československa – lidé posílali finanční příspěvky na záchranné práce a pro rodiny zemřelých dětí. V září téhož roku se v Brně konal soud, který měl zjistit viníky neštěstí. K několika měsícům vězení byli odsouzeni převozník a majitel pramice. Učitelé Bohumil Horňanský, Jindřich Novotný a Zdeňka Žáková, kteří v květnu děti na výlet doprovázeli, byli osvobozeni, jelikož u nich nebyla shledána vina za nedostatečný dozor. Přesto rodiče utonulých dětí, stejně jako vesnické společenství v Rakvicích, učitele stále ze způsobení tragédie obviňovali, a proto se někteří z nich po několika měsících z Rakvic odstěhovali.⁵⁸

Učitelé obecných a měšťanských škol, českých a německých, působící v politickém okrese Hustopeče v letech 1918–1938 se při výkonu profese setkávali s mnohými překážkami – s neodpovídajícím platovým oceněním své práce, nepochopením ze strany rodičů žáků, obecních a městských úřadů, s nedostatkem financí na opravy či stavby školních budov a nákup vyučovacích pomůcek. Především však pedagogy trápilo, že za celé období první republiky nebylo uzákoněno povinné vysokoškolské vzdělání učitelů základních škol. Přesto se učitelé věnovali své profesi s láskou a své svěřence měli velmi rádi. Významná byla také práce učitelů v nejrůznějších spolcích a šíření osvěty mezi venkovskými obyvateli.

Zájem rodičů a širší vesnické veřejnosti o výchovnou a vzdělávací činnost školy také nebyl dostačující. Rodiče a veřejnost v hustopečském politickém okrese se o školu zajímali často pouze tehdy, stávala-li se předmětem či prostředkem politického nebo nacionálního soupeření. Přesto si již někteří lidé v tomto regionu uvědomovali, že jedině kvalitní vzdělání může jejich dětem zajistit lepší budoucnost.

Poznámky

¹ Tyto školy existovaly v některých německých obcích hustopečského politického okresu a navštěvovaly je děti ze zdejších českých národnostních menšin. Školy byly vyjmuty z běžné školní správy: byly spravovány místními školními výbory, které podléhaly přímo ministerstvu školství a národní osvěty a jeho orgánům – zemským školním radám. In: Havelka, J.: Práva a povinnosti místní školní rady a místního výboru školního pro školy menšinové, Praha 1926, s. 70–73.

² Většina tohoto území byla v roce 1960 začleněna do okresu Břeclav.

- ³ Na Židlochovicku byla národnostně smíšená česko-německá obec Vojkovice a do roku 1918 obec Ledce, výraznější německá menšina žila v Židlochovicích. V soudním okrese Hustopeče tvořili Němci dokonce zhruba 1/3 obyvatel a žili převážně v těchto obcích: Kurdějov, Nové Mlýny, Popice, Přítulky, Starovice, Strachotín a Zaječí. V Hustopečích – původně německém městě – byl v roce 1930 poměr Němců a Čechů 1862 : 1715.
- ⁴ Bartoš, J. a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska 1848–1960, svazek IX, Ostrava 1984, s. 207–218.
- ⁵ Československá obec učitelská s platností pro celou ČSR byla ustanovena až ve dnech 1.–3. července 1920 na 1. sjezdu československých učitelů v Praze.
- ⁶ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, JAF 661 – Učitelská jednota České obce učitelské Klobouky (1899–1940), zápisy ze schůzí.
- ⁷ Tamtéž; SOkA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond G 76 – Učitelská jednota na Hustopečsku pro obvod Židlochovice, inv. č. 2, zápisy ze schůzí.
- ⁸ Křivánek, J.: Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé, Brno 1924, s. 616–618.
- ⁹ Tamtéž; Štverák, V.: Dějiny pedagogiky, II. díl, Praha 1981, s. 244.
- ¹⁰ Hraničářský učitel, č. 1–2, 12. 9. 1938, s. 6.
- ¹¹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, JAF 34 – OŠV Hustopeče, kart. č. 91, Zasedání OŠV 1930.
- ¹² Tamtéž.
- ¹³ Křivánek, J.: Příručka zákonů, nařízení a předpisů..., c. d., s. 605–606.
- ¹⁴ Hraničářský učitel, č. 1–2, 12. 9. 1938, s. 1–10.
- ¹⁵ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, JAF 283 – Národní (obecná) škola Kobyly, inv. č. 538 a 539, kronika školy 1911–1928 a 1928–1954.
- ¹⁶ Křivánek, J.: Příručka zákonů, nařízení a předpisů..., c. d., s. 669 a 698; Veselá, Z.: Vývoj české školy a učitelského vzdělání, Brno 1992, s. 112.
- ¹⁷ Zprávy z jednání OŠV. In: Úřední věstník Okresního úřadu v Hustopečích, 26. 9. 1935.
- ¹⁸ Trapl, M.: Ke školské legislativě obecných a měštanských (občanských) škol a jejímu uplatňování v českých zemích v letech 1918–1922. In: Acta UPO, Paedagogica-Psychologica, XI., Praha 1970, s. 26–27.
- ¹⁹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, JAF 283 – Národní (obecná) škola Kobyly, inv. č. 538, kronika školy 1911–1928.
- ²⁰ Tamtéž. Jedná se o platy za jeden školní rok.
- ²¹ Rozdíl v platu vychází z rozdílného počtu odsloužených let a dalších okolností.
- ²² Zprávy z jednání OŠV. In: Úřední věstník Okresního úřadu v Hustopečích, 26. 9. 1935.
- ²³ Schematismus všeho učitelstva a národního školství v Zemi Moravskoslezské, Brno 1926, 1930 a 1938; Z výroční zprávy o stavu českého národního školství na Hustopečsku ke dni 31. 10. 1934. In: Úřední věstník Okresního úřadu v Hustopečích, 1. 4. 1935, s. 28.
- ²⁴ Včetně učitelek domácích nauk a katechetů.
- ²⁵ Úřední věstník Okresního úřadu v Hustopečích, 18. 2. 1936, s. 12.
- ²⁶ Schematismus všeho učitelstva národního školství..., Brno 1926, 1930 a 1938.
- ²⁷ Tamtéž.
- ²⁸ Včetně expozitury v Dolních Věstonicích (politický okres Mikulov).
- ²⁹ Baráček, O.: Školství. In: Hustopečsko. Domovopisný sborník, 1928, s. 194.
- ³⁰ Baráček, O.: Přehled a obraz českého národního školství na Hustopečsku, Hustopeče 1928, s. 33–37.
- ³¹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, JAF 661 – Učitelská jednota České obce učitelské Klobouky (1899–1940), zápisy ze schůzí; SOkA Brno-venkov, fond G 76 – Učitelská jednota Komenský na Hustopečsku pro obvod Židlochovice, inv. č. 2, zápisy ze schůzí.
- ³² Auspitzer Wochenblatt, 13. 1. 1935, s. 1.
- ³³ Golková, D. – Kordiovský, E. – Šuláková, L.: Spolkový katastr okresu Břeclav v archívních pramenech. In: Mikulovské sympozium XXII, 1992, s. 343.
- ³⁴ Milena Procházková (dívčím jménem Slavíková) se narodila 12. prosince 1912 v evangelické rodině v Hustopečích. Její otec byl v době rakousko-uherské monarchie a první Československé republiky předním organizátorem společenského života české menšiny v Hustopečích. Paní Procházková vystudovala Státní pedagogickou akademii v Brně. Svou pedagogickou kariéru zahájila v polovině 30. let na českých obecných školách v hustopečském politickém okrese (Nosislav, Uherčice), po 2. světové válce odešla vyučovat na Jesenicko a svou učitelskou dráhu ukončila na základní škole v rodných Hustopečích.
- ³⁵ Baráček, O.: Přehled a obraz..., c. d., s. 32.
- ³⁶ Úřední věstník Okresního úřadu v Hustopečích, červen 1935.
- ³⁷ SOkA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond H 169 – Střední (měštanská) škola Rajhrad, inv. č. 156, školní kronika.
- ³⁸ Osvald Baráček vykonával inspektorskou činnost v hustopečském politickém okrese v letech 1923–1936 a významně přispěl k rozvoji českého školství v tomto regionu. Měl velký podíl na zřízení českých měštanských škol a jednoročních učebních

kurzů a pomohl také prosadit mnohé výstavby a přestavby obecných a měšťanských škol. Snažil se neustále zkvalitňovat výuku – a to formou metodických rad učitelům a správcům, resp. ředitelům škol nebo prohlubováním spolupráce školy s rodinou. Kromě děl pedagogických či vlastivědných kolektivního charakteru byl Baráček i autorem samostatných prací – např. „Přehled a obraz českého národního školství na Hustopečsku“ (1928). In: SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, JAF 283 – Národní (obecná) škola Kobyly, inv. č. 539, kronika školy 1928–1954.

³⁹ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, JAF 283 – Národní (obecná) škola Kobyly, inv. č. 539, kronika školy 1928–1954.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Hustopečsko. Domovopisný..., c. d., s. 218–233.

⁴² Kordiovský, E. a kol.: Klobouky u Brna. Město, dějiny, krajina a lidé, Brno 1998, s. 287–289.

⁴³ Hustopečsko. Domovopisný..., c. d., s. 230–233; Štverák, V.: Dějiny pedagogiky, II. díl, c. d., s. 263–264.

⁴⁴ Hustopečsko. Domovopisný..., c. d., s. 238.

⁴⁵ Pazderka, V.: Alois Václav Hornánský. In: Město Velké Pavlovice, Znojmo 2002, s. 193–197.

⁴⁶ Městské muzeum a galerie Hustopeče, fond Česká měšťanská škola Hustopeče, kronika obecné a měšťanské školy.

⁴⁷ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, JAF 403 – Národní (obecná) škola Uherčice, inv. č. 218, kronika školy 1912–1930.

⁴⁸ Křivánek, J.: Příručka zákonů, nařízení a předpisů..., c. d., s. 619.

⁴⁹ Šuláková, L.: Příspěvek k dějinám velkopavlovického školství. In: Město Velké Pavlovice, Znojmo 2002, s. 299–315.

⁵⁰ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, JAF 399 – Národní (obecná) škola Šitbořice, inv. č. 387, kronika školy.

⁵¹ Břeclavsko, Brno 1969, s. 165.

⁵² SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, JAF 34 – OŠV Hustopeče, kart. č. 91, Zasedání OŠV 1930.

⁵³ Nezhodová, S.: Horní Bojanovice, Podivín 1998, s. 280–281.

⁵⁴ Šuláková, L.: Příspěvek k dějinám velkopavlovického školství..., c. d., s. 299–315.

⁵⁵ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, JAF 34 – OŠV Hustopeče, kart. 163, Zprávy o prohlídkách a revizích i stavu obecných škol.

⁵⁶ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, JAF 430 – Národní (obecná) škola Vrbsice, inv. č. 230, školní kronika obecné školy 1920–1930.

⁵⁷ Škola a domov. Ukázka spolupráce školy a rodiny na slováckém venkově, Břeclav 1932, s. 26–27, 31–33, 50–60.

⁵⁸ Rovnost, 1. 11. 1994, s. 12.